

VALLERSTADS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Vallerstads församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2003*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VALLERSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Vallerstads församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

VALLERSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Vallerstads församling

Mjölby kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	4
Översiktskarta	5
Vallerstads kyrkogård	5
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Vallerstads kyrka	6
Kyrkogårdens historik	7
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	11
Beskrivning av kyrkogården	12
Beskrivning av enskilda kvarter	15
NV-Kvarteret	15
NÖ-Kvarteret	16
SV-Kvarteret	17
SÖ-Kvarteret	19
Källor och litteratur	21
Bilagor	22
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	22
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	23
Kommentarer till listan	26
Fotografier	30

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen (SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

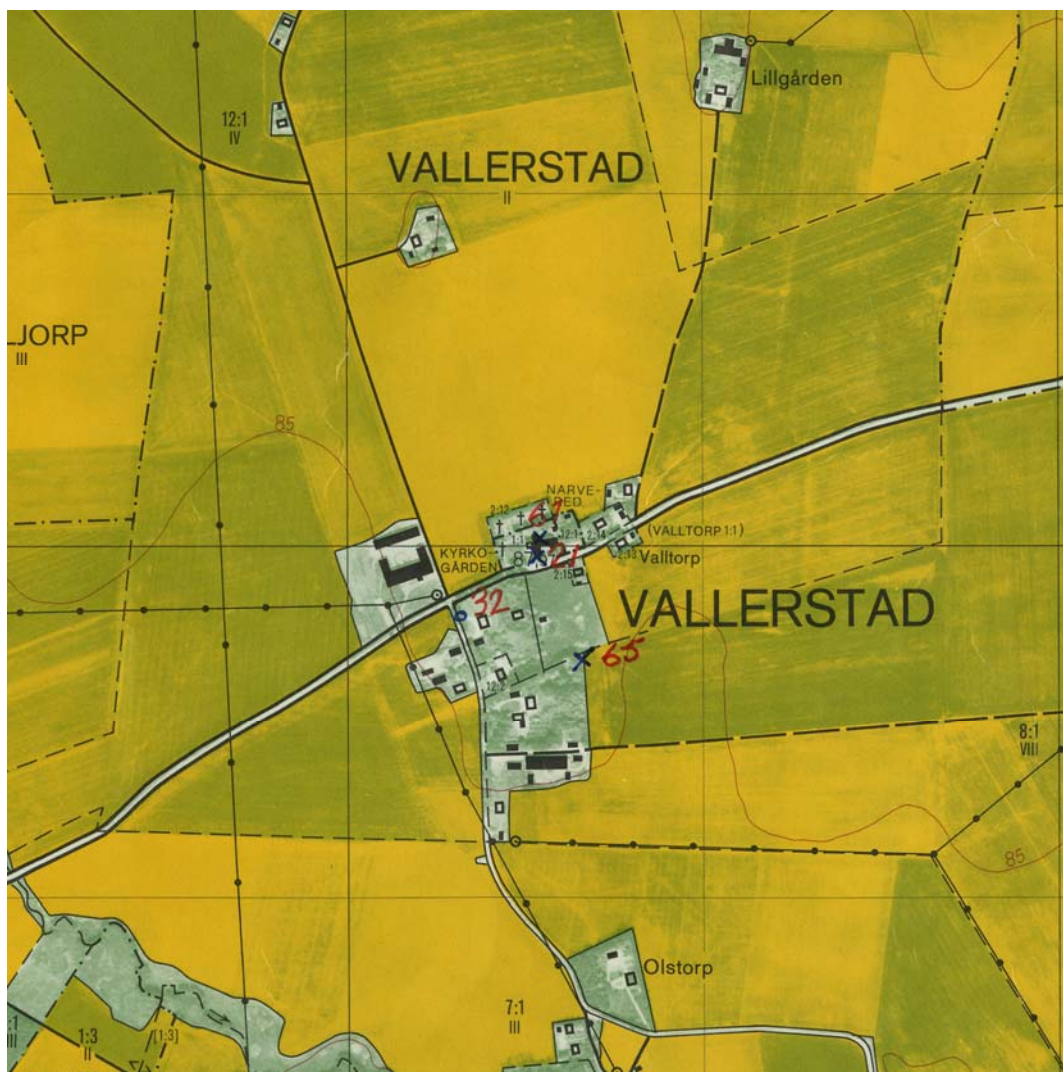
Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältedel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller

identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors 2003 och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands länsmuseum.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 52 Vallerstad. Vallerstads kyrka är lokaliserad mitt i bilden.. Skala 1:10 000. (1981). Kartan visar att kyrkan är belägen i en nästan fullständigt uppodlad fullåkersbygd.

VALLERSTAD KYRKOGRÅRD

Vallerstads kyrka är en nyklassicistisk landsbygdskatedral. Vallerstads kyrkogård är en stor rektangulär landsbygdskyrkogård belägen i en utpräglad plan slättbygd. Kyrkan är inte, som anars är vanligt placerad på markerad höjd.

Häradskartan från 1870-talet visar samma bild av ett fullt uppodlat slättlandskap kring kyrkan. Slättens bebyggelse präglas av jämnt fördelade i samband med laga skiftet utflyttade gårdar. Kring kyrkan ligger socknens centrum med skolhus, fattighus och ett ångbränneri.

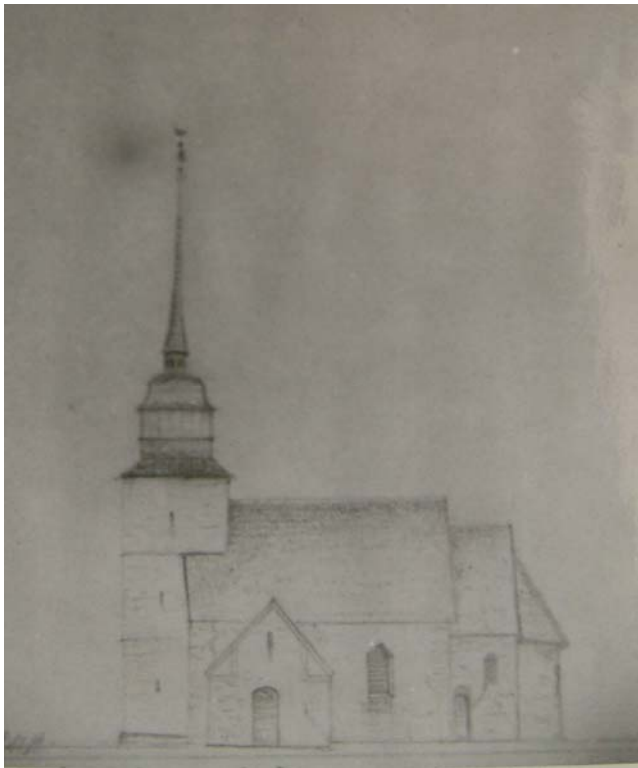
Kyrkogårdens omgivning

I söder finns huvudvägen och småskalig bybebyggelse. I öster en nyanlagd parkering på den plats där ålderdomshemmet tidigare var beläget. I norr och väster ligger öppen flack jordbruksmark direkt inpå kyrkomuren.

Kyrkogården består av fyra rektanglar, där kyrkan är belägen på den sydöstra. De två norra rektanglarna tillkom i slutet på 1940-talet. Den gamla kyrkogårdsmuren ligger kvar, men har släntats av med gräsmatta på insidan.

Vallerstads kyrka

Den nuvarande kyrkan i Vallerstad är uppförd under åren 1832–33 och är ett klassiskt exempel på den nyklassicistiska stil som var förhärskande under perioden. Kyrkan ersatte en tidigare medeltida kyrka på platsen. Delar av det medeltida tornet ingår i den nuvarande kyrkan, men i övrigt finns ingenting bevarat av denna. Ritningarna till den nya kyrkan utfördes av arkitekten A B Nyström i Hållingstorp, Krigsbergs socken, Motala.

Av bilder på den medeltida kyrkan, främst en teckning av Ihrfors (fotokopia intill), framgår att denna varit en romansk stenkyrka av vanligt snitt. Tornet har varit i tre våningar som alla markerats i fasaden och försett med en hög spira. Långhuset med högt spetsigt tak. Kor med korportal och en liten sannolikt rundad absid. På sydsidan också ett vapenhus av vanligt senmedeltida snitt.

Kyrkan torde av byggnadsstilen att döma ha varit uppförd vid slutet av 1100-talet eller något senare.

Kyrkan restaurerades 1950.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Det kan antas att kyrkogården under medeltiden på vanligt sätt växt fram kring kyrkan. Mycket lite av medeltid återstår i dagens kyrkomiljö. Vid rivningen av den gamla kyrkan togs en del inventarier tillvara och förvaras i den nya kyrkan.

Av äldre gravstenar finns inte mycket kvar. Broocman redogör för fragment av en runsten. Texten är av den vanliga typen: hulfi:iarthi:kuml:tusi:aftiR:ia fatbur:bruthur:sinuk:iftir... uttolkat som Rolf eller Rolva gjorde detta minnesmärke efter Jarl? sin farbroder och efter

Av äldre gravstenar från kyrkogården har endast en, tillhörig Måns Abrahamsson, bevarats. Stenen restes vid hustruns död 1698. Övriga personer som fått sina namn på stenen har inte fått sina dödsår ifyllda. (text se bilaga)

Broocman och Widegren som skriver 1760 respektive 1817 kommenterar ett par gravstenar på kyrkogården. Båda uppmärksammar en sten över smeden Anders Nilson ”som är märkvärdig, därav att han varit stamfader till Linderothfamiljen i Varv”. Widegren uppmärksammar dessutom gravvården över kyrkoherden Olaus Haqvini Scheningiensis död 1625. Ingen av dessa gravstenar är i behåll idag.

Kyrkoherde Lindmarks grav i SÖ kvarteret. Lindmark var den kyrkoherde som ansvarade för bygget av den nya kyrkan 1830–33. (Grav 292).

Från det tidiga 1800-talet och perioden strax efter den nya kyrkans uppförande finns en grav kvar. Det är gravvården över den vid kyrkbygget tjänstgörande kyrkoherden Lindmark. Den ingår i en serie med inte mindre än 6 kyrkoherdar, döda under 1800-talet och begravda på rad vid västra kyrkogårdsmuren.

Förutom kyrkoherdarna finns ett tiotal ytterligare gravvårdar, främst i SV kvarteret, som alla rests under 1800-talet. De flesta under århundradets sista årtionden.

Den äldsta kartan från 1642 visar kyrkan och kyrkogården omgiven av en mur. Kyrkogårdens form och sannolikt också dess storlek är densamma som idag, förutom den utbyggda norra delen. Äldre laga skifteskartan från 1835 visar en mur kring kyrkogården. I samband med utbyggnadsplanerna 1934 diskuterades en eventuell lösning med häckar mm, för det fall man inte skulle ha råd att uppföra mur i den nya delen.

Vallerstads kyrka och kyrkogård på ett flygfoto från 1935 (bild från Östergötlands läns museums bildarkiv). Av fotot framgår att stora förändringar skett. Viktigast är att bilden visar kyrkogården före utbyggnaden med de båda nordliga kvartererna. Den stora öppna planen framför kyrktornet förefaller oförändrad. Där parkeringen finns idag, öster om kyrkan, finns en tät matta av lövskog, vilken döljer det gamla ålderdomshemmet.

Flygfoto från 1954 taget ur en något annorlunda vinkel. Här syns att kyrkogården byggts ut till dubbla storleken i norr. Trädkransen med de fortfarande relativt nyplanterade och unga träden längst i norr är fortfarande relativt gles. SV kvarteret med den stora fyrkantiga gräsplanen syns tydligt. En del av de grusgravar som syns i norra kanten av denna har senare försvunnit. I öster syns taken på ålderdomshemmet mellan träden.

1934 beslöts att kyrkogården skulle utvidgas till dubbla storleken genom att utvidga över åkern i norr. Utvidgningen hade inte skett ännu 1935 när ett flygfoto togs över Vallerstads kyrka och kyrkogård. De äldsta gravarna i denna del av kyrkogården är från 1936.

Den nya kyrkogården började tas i bruk i slutet av 1930-talet. Den äldsta bevarade gravstenen är från 1936. Den tillhör den nya allmänna linje som etablerades i det nya NÖ kvarteret.

Den ännu gällande gravkartan tillkom 1944.

1945 restes en kopia av Gottfrid Larssons skulptur såningsmannen på den nya kyrkogården mitt för huvudingången och som blickfång från denna längst i norr.

Såningsmannen med löv och häckinramning.

Utbyggnaden av kyrkogården har gjort att det varit gott om plats på kyrkogården sedan dess. Detta har i sin tur inneburit att många av de äldre gravvårdarna i södra delen kunnat stå kvar eftersom de inte hindrat nybegravningar. På den norra kyrkogårdshalvan finns fortfarande gott om utrymme.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Vallerstads kyrkogård är en stor utpräglad landsbygdskyrkogård. Den består av fyra sammansatta kvadrater. Med nöjaktigt lika långa kort och långsidor.

Allmän karaktär

Stor lummig landskyrkogård. Kyrkogården bär samma nyklassicistiska prägel som kyrkan. Flera höga äldre vårdar synliga på långt håll i området närmast kyrkan och på kyrkogårdens gamla del. Längst i väst ligger flera kyrkoherdar på rad under höga stenkors. Kyrkogårdens nya norra del präglas helt av yngre vårdar och är bitvis mycket glest ianspråkstagen.

Omgärdning

Kyrkogården omges på alla sidor av kallmurad kyrkogårdsmur. Den består av tillpassade ca 0,4 –0,6 m stora utvalda gråstenar. Enstaka kilsten ingår. Höjden är ca 2–3 varv eller ca 1,2 m. Insidan är släntad med grässlänt. Innanför muren finns en trädkrans.

Västra muren: består av tillpassade ca 0,4 –0,6 m stora utvalda gråstenar. Enstaka kilsten ingår. Höjden är ca 2 –3 varv eller ca 1,2 m. Insidan är släntad med grässlänt.

Norra muren: består av tillpassade ca 0,4 –0,6 m stora utvalda gråstenar. Enstaka kilsten ingår. Höjden är ca 2 –3 varv eller ca 1,2 m. Insidan är släntad med grässlänt.

Östra muren: består av tillpassade ca 0,4 –0,6 m stora utvalda gråstenar. Enstaka kilsten ingår. Höjden är ca 2 –3 varv eller ca 1,2 m. Insidan är släntad med grässlänt.

Södra muren: består av tillpassade ca 0,4 –0,6 m stora utvalda gråstenar. Enstaka kilsten ingår. Höjden är ca 2 –3 varv eller ca 1,2 m. Insidan är släntad med grässlänt.

Mellan de södra och norra kvarteren löper den gamla kyrkogårdsmuren, som begränsade kyrkogården före utbyggnaden på 1930 –talet. Den är idag släntad på både ut- och insidor, men har varit av exakt samma karaktär som de synliga murarna.

Innanför muren finns en högt uppväxt trädkrans. Denna följer också den gamla mursträckningen mellan de norra och södra kvarteren.

Ingångar

Huvudingången ligger mitt på södra sidan, där kyrkmuren gör en rund inbuktning. Här sitter en pargrind av smidesjärn mellan obeliskformade granitgrindstolpar. Grinden är ornerad med spjälor och blomrankmotiv.

Till parkeringen i öst leder två biingångar. Från södra halvan består denna av ett enklare genombrott i kyrkomuren där en trappa om två steg av kalksten lagts. Norr om jordkällaren finns en bredare (ca 4 m) öppning i kyrkomuren.

Vegetation

Kyrkogården har en trädkrans främst av högväxt lönn och alm runt hela kyrkogården. I norra halvan av kyrkogården finns nord-sydliga häcksystem mellan gravraderna. Dessa saknas i den södra halvan. Huvudgrusgången leder fram till Gottfrid Larssons staty Såningsmannen, vilken omges av en berså av relativt höga häckar.

Trädkransen består av:

I väster, 2 lönnar (en ung en gammal) och 3 lindar

I norr: 8 höga lindar.

I öster: 4 lindar och en lönn

I söder: 2 lindar, 4 lönnar och 1 alm.

Gångsystem

Samtliga gångsystem är lagda med naturgrus. Huvudgången leder från huvudgrinden i söder och fram till en mindre grusplan framför kyrkans huvudingång framför tornet. Gången fortsätter sedan rakt norrut men övergår till gräsgång då den når in i bersån vid Gottfrid Larssons staty.

Både norra och södra halvan av kyrkogården omges av en kringgående grusgång mellan yttersta varvet gravar och de inre delarna (denna är delvis ersatt av en kalkplattgång i SÖ hörnet). I den norra delen finns kalkplattgångar och gräsgångar mellan gravraderna.

Gravvårdstyper

Ett stort antal höga äldre vårdar, många med titlar, finns närmast kyrkan och i de södra kvarterens utkanter. Gravvar med stenram och krattat grus liksom monumentala gravvar markerar den äldre kyrkogårdens hörn.

På kyrkogården finns också flera resta järnkors, bland annat en rad av 4 identiska kors direkt norr om kyrkan. Flera äldre linjegravar (1907 –1935) finns bevarade på den öppna gräsytan framför tornet, flera av dem onummerade. Allmänna linjen förefaller vara flyttad till det NÖ kvarteret ca 1936, då de första bevarade gravarna av linjetyp tillkommer här. På den södra halvan av kyrkogården finns nästan enbart äldre gravvårdar (före 1935), medan den norra halvan har uteslutande yngre gravvar.

I SÖ ligger den kände östgötaskulptören Gottfrid Larsson begravd.

Minneslund

-

Byggnader

Ett gravkapell, sannolikt en före detta äldre tiondebod, ligger i kyrkomuren NÖ om kyrkans kor. Kapellet är rektangulärt och gulputsat med ett spetsigt falsat plåttak. Taket kröns av ett kors som spira. Det har gråmålade trädörrar.

Direkt norr om gravkapellet ligger en lika stor jordkällare (ej i bruk). Denna har en kallmurad gråstensgavel och en port utan dörr vänd ut mot parkeringen. Källaren har ursprungligen tillhört ålderdomshemmet och inte kyrkan.

Övrigt

I SÖ hörnet ligger gravmonumentet över den kände Skänningeskulptören Gottfrid Larsson. Kyrkogården innehåller också en av hans statyer, Såningsmannen.

Kulturhistorisk bedömning

Vallerstad kyrka och kyrkogård med dess murar, grindar och trädkrans samt gravkapellet bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden.

Det är av stor vikt att den norra muren till gamla kyrkogården (nu mellan den äldre och yngre kyrkogården) inte förändras ytterligare, utan att kyrkogårdens äldre begränsning är tydlig. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. De höga lövträden vid den äldre norra begränsningen har ingått i den äldre trädkransen och understryker även de kyrkogårdens äldre utsträckning. Gravkapellet representerar en typ av byggnad som är relativt vanlig på länets kyrkogårdar. De kan vara uppförda från senare delen av 1800-talet och framåt med syfte att fungera som gravkapell eller det kan röra sig om äldre byggnader som fått en ny funktion.

Ett mycket högt kulturhistoriskt värde ligger i de mer påkostade gravarna vid kyrkogårdsmuren. De visar på en indelning av kyrkogårdarna som har varit mycket vanlig åtminstone sedan andra delen av 1800-talet, då de mer påkostade gravarna placerades invid kyrkogårdsmuren eller i kvarterens ytterkanter. Exempel på detta är det stora antalet gravar över församlingens kyrkoherdar. Här finns även några gravar omgärdade av järnstaket, som är en påkostad form av omgärdning. På kyrkogården finns några gravar omgärdade med stenramar. Omgärdning med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. En del av dessa omgärdade gravar har kvar sin äldre grustäckning. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga på länets kyrkogårdar, men de har ofta lagts om till gräsgravar. Av mycket högt kulturhistoriskt värde är även de delar som finns kvar med linjegravskaraktär. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. I Vallerstad finns rester av ett äldre linjegravssystem i sydvästra kvarteret med gravvårdar fram till 1934. Sannolikt flyttades linjen därefter till det nordöstra kvarteret i samband med anläggandet av nya kyrkogården. I det nordöstra kvarteret finns ett tiotal linjegravvårdar bevarade.

Bevarade grusgångar, t ex gången som går runt den äldre kyrkogården, tydliggör indelningen av kyrkogården. På den nya kyrkogården bidrar rygghäckar och grusgång till den tidstypiska strikta karaktären.

Enskilda gravvårdar kan ha ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Det gäller bl a de äldre gravvårdarna från 1600-, 1700- och tidigt 1800-tal. Ett mycket högt personhistoriskt intresse har gravvården över den riks-kände skulptören Gottfrid Larsson. Hans skulptur ”Såningsmannen” bildar fond på den nya kyrkogården. Bland speciella typer av gravvårdar märks obelisk, s k bautasten, gravvård med porträttmedaljong och enkla järnkors. Titlar säger mycket om bl a traktens näringsliv. I Vallerstad finns t ex hemmansägare, som tyder på en jordbruksbygd. Här märks även en typisk kombination av titlar: organist/skollärare. Bland fåtalet kvinnliga titlar märks knypplerska.

Den öppna gräsmattan mitt i SV-kvarteret innehåller flera äldre gravvårdar.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

NV Kvarteret Gravplats nr 1–38 och 105-207

Kvarteret omfattar gravplats nr 1-38 och 105-207 och utgör den nordvästra rektangeln av kyrkogården och den västra halvan av den nya kyrkogården.

Allmän karaktär

Ny kyrkogård tillkommen 1936. Karaktären danas av detta samt av trädkransen, häcksystemet och de yngre breda gravvårdarna.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren i N, V och S, bersån kring Gottfrid Larsson statyn i Ö.

Ingångar

Saknas, med undantag för en bred öppning i sydöst där grusgången från den södra kyrkogårdshalvan passerar in.

Vegetation

Trädkransen innanför kyrkogårdsmuren består inom kvarteret av 1 stor alm i S, 3 lindar i V och 4 i N.

Mellan gravraderna finns 5 häcksystem i N-S riktning. De består av från V räknat en 0,5 m hög liguster, en 0,6 m hög tuja samt 2 ca 0,8 m höga ligustrar. Vid några gravar i norr finns parvis placerade klippta idegranar. Kvarteret avgränsas i Ö av den ca 1,7 m höga bokhäck som bildar bersån kring Gottfrid Larssons monument Såningsmannen.

Gångsystem

Kring kvarteret löper en kringgående grusgång av naturgrus med en gravrad utanför. Mellan gravraderna finns gräsgångar utan beläggning, utom mellan 4:e och 5:e häcken västerifrån där en kortare grusgång löper.

Gravvårdstyper

Två stenramsgravar finns bevarade, men betydligt fler har funnits. I övrigt finns nästan enbart yngre låga breda vårdar. Tidsinnehållet ligger mellan 1937 och 2001. Stenen från 1937 är ensam från sin tidsperiod och kanske flyttad hit i samband med nybegravning på 1960-talet. Gravstenarna i övrigt visar en första begravningsstopp kring 1946 –47. Kvarteret har sedan aldrig blivit tillnärmelsevis fullbelagt.

Byggnader

-

Övrigt

Bokhäck kring en öppen gräsplan i huvudgrusgångens förlängning bildar inramning till Gottfrid Larssonstatyn.

Kulturhistorisk bedömning

Högt kulturhistoriskt värde i enskilda vårdar.

NÖ Kvarteret Gravplats nr 39-103 och 402-544

Kvarteret omfattar gravplats nr 39-103 och 402-544 och utgör den nordöstra rektangeln av kyrkogården och den östra halvan av den nya kyrkogården.

Allmän karaktär

Ny kyrkogård tillkommen 1936. Karaktären danas av detta samt av trädkransen, häcksystemet och de yngre breda gravvårdarna.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren i N, Ö och S, bersån kring Gottfrid Larsson statyn i V.

Ingångar

En bred öppning i kyrkogårdsmuren och ut mot parkeringen i öster finns strax norr om jordkällaren.

Vegetation

Trädkransen innanför kyrkogårdsmuren består inom kvarteret av 1 stor alm i S, 3 lindar i Ö och 4 i N.

Mellan gravraderna finns häcksystem i N-S riktning. De består av från Ö räknat en 0,6 m hög tuja och 4 på varandra följande mellan 0,5 och 0,7 m höga ligusterhäckar (ojämmt

höga). Kvarteret avgränsas i V av den ca 1,7 m höga bokhäck som bildar bersån kring Gottfrids Larssons monument.

Gångsystem

Kring kvarteret löper en kringgående grusgång av naturgrus med en gravrad utanför. Mellan gravraderna finns gräsgångar utan beläggning.

Gravvårdstyper

En stenramsgrav, överväxt med gräs finns bevarad.

Längst i öster finns ca 10 gravar av linjekaraktär (1936-1946). Dessa ligger sannolikt på ursprunglig plats eftersom de är placerade i tidsordning. I övrigt är kvarteret glest belagt och innehåller genomgående endast låga breda vårdar från tiden 1960 – 2000.

Byggnader

Jordkällare, närmast i ruintillstånd. Denna ligger längst i SÖ och har ursprungligen tillhört det rivna ålderdomshemmet.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Högt kulturhistoriskt värde i enskilda stenar och mycket högt värde i de bevarade linjegravstenarna.

SV Kvarteret Gravplats nr 208–220, 271–376 samt ett antal onummerade gravar

Kvarteret omfattar gravplats nr 208–220, 271–376 samt ett antal onummerade gravar och utgör den sydvästra rektangeln av kyrkogården och den västra halvan av den gamla kyrkogården.

Allmän karaktär

En stor öppen gräsmatta framför kyrkans huvudportal var platsen för kyrkogårdens allmänna linje, enstaka stenar kvar från denna tid. Monumentala äldre gravar i utkanterna. I och med att det finns gott om plats på nya kyrkogården har relativt många äldre stenar fått stå kvar. Trädkransen, den öppna gräsmattan och monumentalgravarna i utkanterna är alla starkt karaktärskapande element.

Omgärdning

Huvudgrusgången bildar gräns mot SÖ kvadranten i Ö. Kyrkogårdsmuren bildar gräns i N, V och S.

Ingångar

Huvudingången ligger mitt på södra sidan, där kyrkmuren gör en rund inbuktning. Här sitter en pargrind av smidesjärn mellan obeliskformade granitgrindstolpar. Grinden är ornerad med spjälor och blomrankmotiv.

Vegetation

Trädkransen innanför kyrkogårdsmuren består inom kvarteret av i söder 2 unga lindar och 1 lönn, i väster en ung lönn och ett högt gammalt träd av samma sort. I norr står en stor ståtlig alm.

I övrigt finns inga häcksystem eller liknande utan endast grusgångar och gräsmattor.

Gångsystem

Kring kvarteret löper en kringgående grusgång av naturgrus med en gravrad utanför. I öster finns huvudgrusgången och en mindre grusplan framför kyrkans huvudingång i väster.

Gravvårdstyper

Kvarteret hyser ett flertal intressanta gravvårdar. Vida synlig över slätten är en stensarkofag innanför ett järnstaket längst i SV. Längs med västra kanten finns också en rad av äldre kyrkoherdegravar med höga kors, varav ett är beläget i en stenramsgrav med krattat grus. Ytterligare en grav med smidesjärnsstaket finns under den stora almen i SÖ, denna saknar dock gravsten.

Mitt på sydsidan av kvarteret finns en stor äldre liggande kalkstensvård med lång inskription, lagd över en kyrkoherde på 1700 talet.

På den stora fyrkantiga gräsplanen framför västportalen finns ett flertal äldre gravar varav flera inte är numrerade. Här finns bland annat en stenramsgrav, tre äldre kalkstensvårdar och två mindre liggande gråstens kors (1897-99).

I det inre av området finns också rester av ett linjegravsystem, de kvarvarande fåtaliga gravstenarna är längst i väster från 1907-1911 och i öster från 1932-1934. Sannolikt flyttades linjen till den NÖ kvadranten i samband med anläggandet av nya kyrkogården i slutet av 1936.

De äldre vårdarna från främst 1800- tal dominerar området. Enstaka yngre vårdar finns. Tidsinnehåll 1816–1986.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Mycket högt kulturhistoriskt värde i helheten, i de bevarade äldre monumentala gravvårdarna, särskilt gravarna med smidesjärnsstaket och stenramar och de äldre kalkstensvårdarna samt i resterna efter den gamla allmänna linjen.

SÖ Kvarteret Gravplats nr 221-267 och 360-381

Kvarteret omfattar gravplats nr 221-267 och 360-381 och utgör den sydöstra rektangeln av kyrkogården och den östra halvan av den gamla kyrkogården, där också kyrkan är belägen.

Allmän karaktär

Kvarteret är präglad av den omedelbara närheten till kyrkan. Ett flertal köpegravar markerande högstatus är placerade längs utkanterna av kvarteret och på gräsmattan söder om kyrkan. Alla kring 1900. Huvudsakligen är vårdarna resta över hemmansägare till större gårdar i trakten. Kvarteret har sedan till största delen förblivit orört, sannolikt eftersom det finns gott om plats på nya kyrkogården.

Omgärdning

Huvudgrusgången bildar gräns mot SV kvadranten i V. Kyrkogårdsmuren bildar gräns i N, Ö, och S.

Ingångar

Huvudingången ligger mitt på södra sidan, där kyrkomuren gör en rund inbuktning. Här sitter en pargrind av smidesjärn mellan obeliskformade granitgrindstolpar. Grinden är ornerad med spjälor och blomrankmotiv.

Till parkeringen i öster leder två biingångar. Från södra halvan består denna av ett enklare genombrott i kyrkomuren där en trappa om två steg av kalksten lagts.

Vegetation

Trädkransen innanför kyrkogårdsmuren består inom kvarteret av i söder 1 alm och 3 lönnar, i öster en ung lönn och 1 lind. I norr står en stor ståtlig alm.

I övrigt finns en hög formklippt tuja och två formklippta idegranar bland gravstenarna SÖ om kyrkan och två lägre formklippta idegranar intill en grav intill norra muren.

Gångsystem

I väster finns huvudgrusgången och en mindre grusplan framför kyrkans huvudingång i samma riktning. Kring kvarteret löper en kringgående grusgång av naturgrus med en gravrad utanför, dock inte konsekvent. Den löper från huvudgrusgången i väster och norr om kyrkan fram till koret i öster, därefter följer den kyrkans utsida fram till västportalen. Från kyrkans sydportal leder en gång snett genom kvarteret fram till huvudgrinden i söder. Den kringgående grusgången ersätts i SÖ av en gång lagd med kalkstensplattor.

Gravvårdstyper

Fyra exakt likadana järnkors är placerade på rad på gräsmattan norr om kyrkan, de är resta över medlemmar i samma familj. En stenramsgrav med bevarat gjutjärnsstaket bildar par med en annan likadan under den stora almen på andra sidan huvudgrusgången (i SV kvartilen). Längs östra och södra utkanten står ett flertal höga smala gravvårdar från sent 1800- och tidigt 1900-tal med titlar av olika slag. En hög obelisk står på gräsmattan söder om kyrkan. Längst i SÖ finns den kände skulptören Gottfrid Larssons grav. 3 museivårdar (den äldsta från 1698) står på rad på kyrkomuren söder om gravkapellet.

Gravarna har en tydlig tyngdpunkt i tid kring förra sekelskiftet och det stora flertalet är anlagda kring 1890–1930. Ett fåtal yngre vårdar finns, dessa är nästan undantagslöst placerade i raden längst norrut. Tidsinnehåll 1892–1994.

Byggnader

Ett gravkapell, sannolikt en före detta äldre tiondebod, ligger i kyrkomuren NÖ om kyrkans kor. Kapellet är rektangulärt och gulputsat med ett spetsigt falsat plåttak. Taket kröns av ett kors som spira. Det har gråmålade trädörrar.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Mycket högt kulturhistoriskt värde i helheten och i de bevarade äldre monumentala gravvårdarna, särskilt de många höga stenarna från tiden kring 1900. Högt kulturhistoriskt värde i de bevarade järnkorsen. Högt värde i enskilda gravvårdar. Gottfrid Larssons grav i kombination med hans staty på kyrkogården har givetvis också mycket högt värde.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilieutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Hassler Ove Vallerstads kyrka 1833 –1933. En liten krönika vid 100 års jubileet den 2 dec 1933. Linköpings stifts julbok 1934.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilieutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.
Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se.

<http://www.kulturarvostergotland.se/> Östgötabild

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Grav 215
Lång text

Huvudtext

Olof Zetterling
Philosophie candidat kyrkoherde prost
Ledamot af evangeliska och svenska bibelsällskapen
Född den 27 februari 1744 och död den 1 oktober 1816
Som nitiskt wardat såsom lärare i Wallerstad och Järstad
Församlingar öfver 50 år
Samt dess kära maka
Christina Charlotta Stenwall
Född den 14 april 1753 död den 28 april 1826
Hvilka i sitt enskilda lif varit förnöjde och lycklige
Och saknad af aktningen för all slags tjenst
Begråtes af den barnsliga kärleken
Hvila
Under denna vård
De som redligen för sig wandrat hafva
Komma till freds och hvila uti deras kamrar Esaie cap 57 v 2

I ramen

Helga detta minne åt gode föräldrar af tacksamhet liftade barn Pehr Zetterling Anna
Troilius Hedda Maria Zetterling Carl Jacob Lindblad Sofia och Charlotta Zetterling
Peter Samuel Billing Johanna Zetterling

Grav 219

L1

Riksdagsmannen Peter Andersson i Vistena

Grav 242

L2, P1

Gottfrid Johansson var rikskänd skulptör och har bland annat ett eget museum, Gottfrid Larssongården i Vadstena. Representerad med konstverket "Såningsmannen" på Vallerstads kyrkogård.

Grav 284

L3

Letterstedt Jacob född i Vallerstad 1796 och död 1862 i Paris. Generalkonsuln och kommandören af K W H. Begravd under en stor röd kalkstenssarkofag. Gravplatsen belagd med grus innanför ett smides och gjutjärnstaket med ornament av ekollon och spjutspetsar

Unummerad 1600-talsvård på östra kyrkogårdsmuren. Kanterna svårt skadade och texten delvis oläslig.

.....NDER HWILAR SIG I.....
RLIG OCH BESKEDEL.....
SA MÅNS ABRAHAM.....
EWID HWILKEN IND.....
NAD A^o _____/.....
 MED HANS ÄLSKELIG
ORNA OCH DUGDR.....
 ANNA LARSDOTTE.....
 ...ERRANOM AFSOMN.....
 ...BRUARI A^o 1698....S
 ESOMNADE A^o _____
DOTEREN KIRST.....
 _____ DOT.....
DE A^o _____
 ANNA AFSOMNADE